

Qüestions CIDOB

05

FEBRER
2012

AMÈRICA CENTRAL, Una peça fràgil?

Oleguer Sarsanedas entrevista **Salvador Martí**, investigador associat CIDOB

Ara fa vint anys, l'1 de febrer de 1992, entraven en vigor els acords de pau de Chapultepec (Mèxic) amb els que el govern d'El Salvador i el Frente Farabundo Martí de Liberación Nacional (FMLN) posaven fi a dotze anys de guerra civil. Uns acords que han estat i són un referent per les mesures que contenen, no només de reinserció dels combatents, sinó de regeneració de sectors clau de l'administració i de restabliment de la dignitat dels ciutadans.

Salvador Martí defensa la vigència de l'esperit d'aquests acords per a tota la regió que s'estén des de la frontera sud de Mèxic fins a la selva del Darién, a la frontera entre Panamà i Colòmbia, com un actiu per a superar la situació d'atzucac en la que es troben actualment els set estats de l'Amèrica Central, afectats per la metàstasi de la violència lligada al trànsit de droga i persones cap als Estats Units i per la debilitat endèmica de l'estat de dret a l'hora de protegir els seus ciutadans.

Hi ha qui descriu el que portem de segle XXI com l'era del despertar polític (comunicació horitzontal, xarxes socials, primaveres àrabs, indignats). Això també valdria per a l'Amèrica Central?

La 'primavera' centreamericana va ser als anys vuitanta. Tanmateix a la regió avui també hi ha un procés de reivindicació de la democràcia. Però és un procés paradoxal: d'una banda, per primer cop a la història, hi ha un procés de democratització i d'obertura institucional a tots els estats de la regió; però, d'altra banda, això coincideix amb un cert oblit de la zona per part dels Estats Units i la penetració d'altres actors no estatals, moguts per interessos econòmics, que té un gran impacte geopolític –em refereixo als *narcos*. La situació, per tant, és molt ambivalent: tenim més llibertats i més reconeixement de drets, però els estats se senten dèbils en la mesura que no poden garantir la seguretat dels seus ciutadans ni la protecció dels seus drets elementals davant del crim organitzat i les grans corporacions transnacionals, atretes per les oportunitats de privatització (energia, indústries extractives). És una situació que té molt a veure amb el món multipolar en el que vivim i el desplaçament del centre de gravetat del món públic al privat, i del poder global cap a l'Est.

I amb l'impacte de la crisi econòmica i financera.

Efectivament. A tots set estats té molt poc sentit, avui, parlar de projectes nacionals. Són massa petits i dèbils per a resistir els cops de cua de l'economia global. Els seus ciutadans se senten desprotegits –i ho estan– davant la pujada dels preus

del petroli, dels aliments, de les matèries primeres. D'aquí la gran diàspora. Són uns països deslocalitzats, que no es poden concebre sense les remeses dels qui van emigrar, nombrosíssims, pels conflictes dels anys 80 i per la vulnerabilitat de les seves economies. Les enquestes diuen que avui més de la meitat dels ciutadans, si poguessin, se n'anirien (amb l'excepció de Costa Rica). Aquesta és la seva realitat: una regió perifèrica, que té interès gairebé només pel trànsit inherent a la seva condició d'istme –un interès geoestratègic per a potències emergents (Xina), màfies i corporacions– i que només preocupa una mica (als Estats Units) pel perill que els seus components es converteixin en estats fallits.

Hi ha un cas a part, tanmateix, un país que atrau persones i capital: Costa Rica.

Costa Rica és diferent, sí. A la segona meitat dels anys 40, socialdemòcrates i liberals van començar a construir-hi un estat del benestar. En el context de la Guerra Freda, els seus opositors socialistes (marxistes) i socialcristians van ser derrotats repetidament a les urnes per Pepe Figueres, i així va ser com va abolir-se l'exèrcit, que 'pertanyia' als que van perdre. Costa Rica ha estat, des d'aleshores, un país amb una certa classe mitjana i el benefici d'unes prestacions socials que els altres països de la regió no tenen. I amb una estructura de la propietat menys latifundista. Costa Rica ha estat sinònim de benestar, democràcia i estabilitat. Els últims quinze anys, però, han sorgit moltes incògnites. La conversió dels socialdemòcrates (el Partido de Liberación Nacional d'Óscar Arias) al neoliberalisme ha erosionat el projecte i la davallada dels socialcristians del Partido de Unidad Social Cristiana, per acumulació de casos de corrupció, ha provocat una crisi del sistema polític. Tanmateix, encara es pot dir que l'Estat funciona, que l'educació té un nivell acceptable i que el capital humà és d'una certa qualitat. Però el model és fràgil i en aquests moments el debat respecte de l'abast del sector públic i l'equilibri pressupostari és molt semblant del que es produeix a Europa. Res a veure amb la resta de països de la regió.

Uns països que comparteixen xacres i diagnosi.

Comparteixen molts problemes, però cadascun té el seu drama particular. Comparteixen una situació de pobresa extensa, una estructura estatal molt dèbil, una administració no professionalitzada que canvia amb cada nou president, uns serveis de molt baixa qualitat, una justícia absolutament subordinada al poder polític, una estructura de la propietat (de la terra i també de molts altres recursos) hereva directa dels temps colonials, i una criminalitat tan estesa com la pobresa, que actua amb uns marges molt amples d'impunitat per la incapacitat de l'Estat de mantenir el monopoli de la violència. Aquests són els ingredients: les proporcions varien una mica d'un país a l'altre, però són els mateixos.

Quines són les singularitats, doncs?

El cas més crític és el de Guatemala, que té un parell d'ingredients més que els altres: el fet que la majoria dels seus habitants són indígenes d'origen maia, i que tots els partits guatemalencs són simples plataformes personals, que desapareixen quan ja no se'ls necessita. L'oligarquia local no ha apostat mai pel joc de partits. D'altra banda, la penetració del món del crim a tots els àmbits és enorme: a Guatemala passa tot el que passa a Mèxic, corregit i augmentat –inclòs el femicidi. Els qui més reben les conseqüències de tot plegat són els indígenes.

El Salvador comparteix amb Guatemala la violència i el crim, però hi afegeix un factor autòcton: les *maras*. Aquestes bandes juvenils formades per fills de la diàspora i orfes de la guerra, funcionen com una estructura d'acolliment i socialització i representen una de les màximes expressions de la delinqüència. Tanmateix,

El Salvador té una arquitectura política més consistent i coherent que Guatemala, amb una competència entre dreta i esquerra. Actualment, per primera vegada, els salvadorencs tenen un president progressista, Mauricio Funes, que va ser elegit amb el suport de l'FMLN.

També Hondures comparteix tots els mals. El país està controlat per una elit molt conservadora, d'arrel colonial, que quan li convé fa cops d'estat, seguint l'antic model de la seva metròpoli. Ara bé: contràriament a Guatemala i El Salvador, a Hondures no hi ha hagut una guerrilla. Manen els de sempre, estretament connectats amb Miami.

I Nicaragua?

És una història trista. Després d'una experiència tan singular com la del moviment sandinista, que pretenia crear un Estat digne, a partir dels anys 90 s'ha produït una mutació del sandinisme cap a un model de partit tradicional –és a dir, de cacic i *clientelar*– amb un líder (Daniel Ortega) que malgrat el seu discurs d'esquerres, recorda molt la política tradicional de l'Amèrica Central. Això sí, la violència hi és més continguda que a d'altres indrets, com a fruit de la revolució, que va crear una policia de proximitat, formada en els drets humans, un exèrcit reduït que no es fica en política, i una petita xarxa d'associacions cíviqes que contenen la delinqüència juvenil. El perill, aquí, és el de patrimonialització del poder: Ortega –que, recordem-ho, era amic personal de Gaddafi– en concentra tots els ressorts i l'estén a la seva família.

Ens queden Panamà i Belize...

Panamà i Belize són dos casos especials: el primer és 'un canal' i el segon pertany al Carib. Però mantenen, en certa mesura, tots els atributs propis de la regió.

Una regió que cal doncs considerar inestable, finalment?

Malgrat tot, avui a l'Amèrica Central hi ha més gent formada i conscient que fa vint anys, com a conseqüència de l'emigració, les lluites revolucionàries, l'educació i la democratització. Hi ha un sector de la societat –que abans no existia– que pot actuar de contrapès de les forces dissolutives. Són persones molt vinculades a les xarxes de l'emigració i també a les xarxes globals a través d'Internet. Pertanyen a la mateixa evolució que es manifesta arreu del món. Però el gran perill dels països de l'Amèrica Central és que, en un món en el que el poder dels estats va a la baixa, poden caure fàcilment captius d'interessos privats, legals i il·legals. L'Amèrica Central encara pot oferir al món dos recursos estratègics: biodiversitat i el corredor mesoamericà –i això pot ser bo o no ser-ho gens. És difícil pensar en cap altre projecte per a aquests països que no sigui –en l'esperit dels acords de Chapultepec de fa vint anys– un projecte de Human Security: un projecte que tingui per objectiu la seguretat –i, per tant, la dignitat– humana. Però això no poden plantejar de fer-ho aïlladament, han d'anar junts, començar a integrar-se.

I mentrestant?

Mentrestant, l'Amèrica Central continuarà sent la peça fràgil del mapa, intentant sobreviure amb uns nivells de violència semblants als dels anys de guerra.